

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
Bölcsészettudományi Kar

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

Harmati-Pap Veronika
Nyelvészdoktoranduszok 20. Országos Konferenciája
2016. December 1.

„ELŐREHALADÁS” TÉRBEN ÉS IDŐBEN

Téri és Idői Referenciakeret-
vizsgálat a magyar nyelvben

1. Mi az a referenciakeret?
2. Mit tudunk eddig?
3. Mi a kutatási kérdés?
4. Hogyan gyűjtöttem adatokat?
5. Milyen eredményeket kaptam?
6. Mit tudtunk meg?

1. MI AZ A REFERENCIAKERET?

REFERENCIAKERET

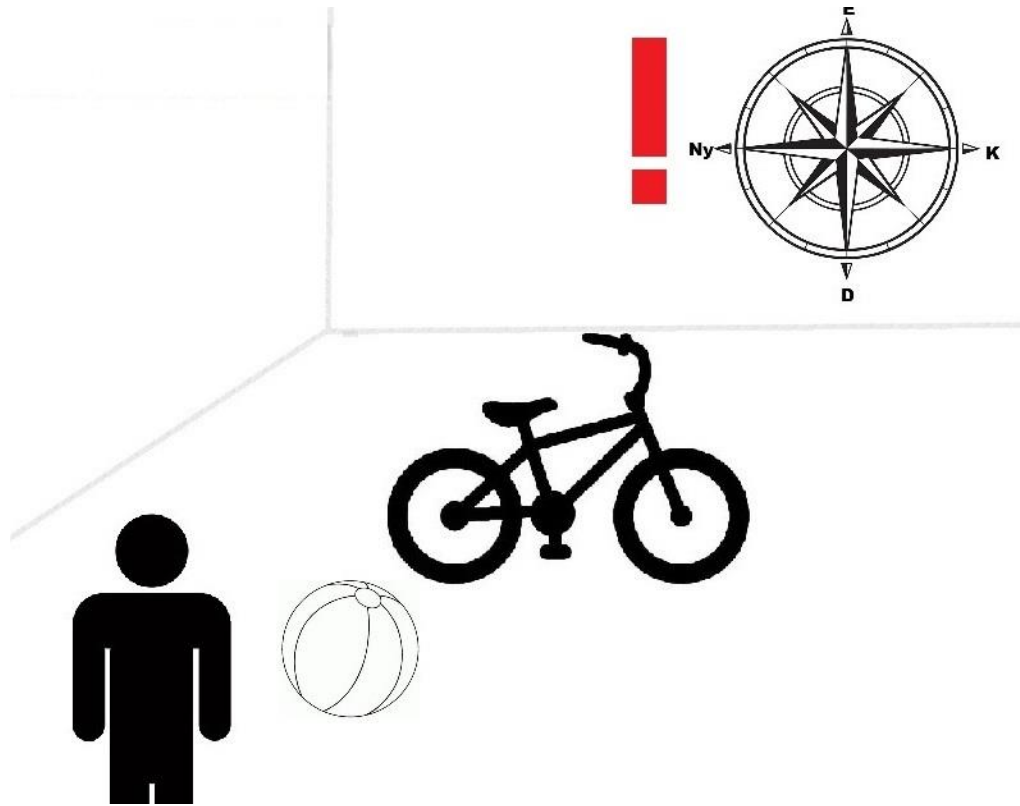
Referenciakeret – *FoR* (Levinson, 2003) – itt: RK

Olyan koordinációs rendszer, amely az objektum vagy esemény és az adott perspektíva közötti relációt írja le. Tér és idő is rendelkezik vele.

-> Időbeli és térbeli viszonyok nyelvi kifejezésében egyaránt megjelenik

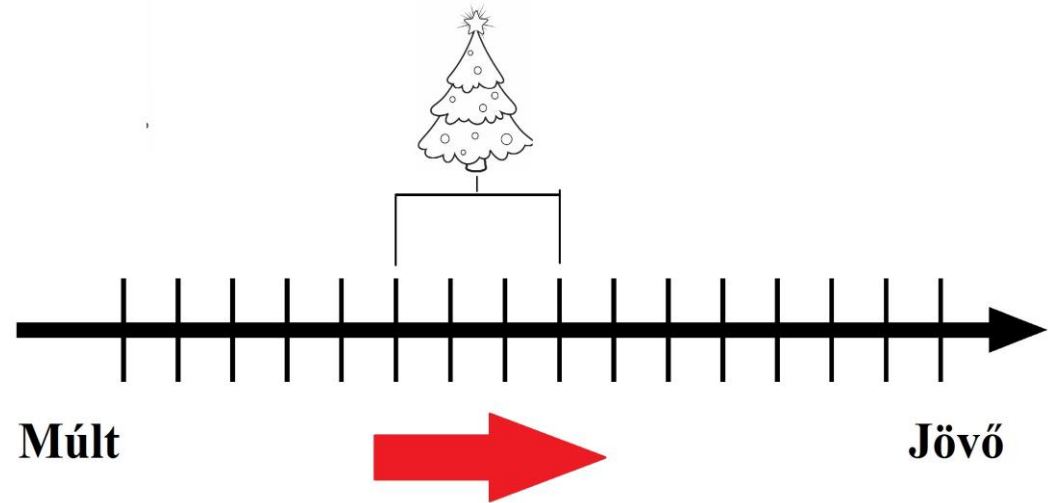
„ABSZOLÚT” REFERENCIAKERET

Tér

*A labda a biciklitől délre van.
A labda tőlem északra van.*

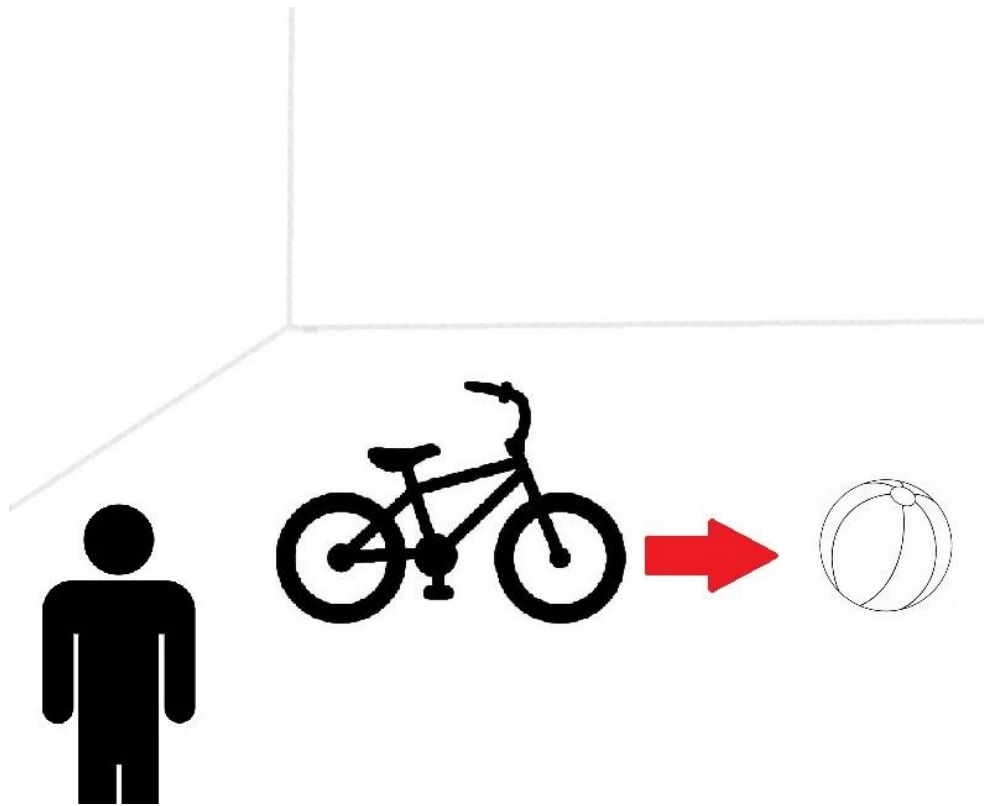
Idő

Karácsonykor még előttünk a Szilveszter éj.

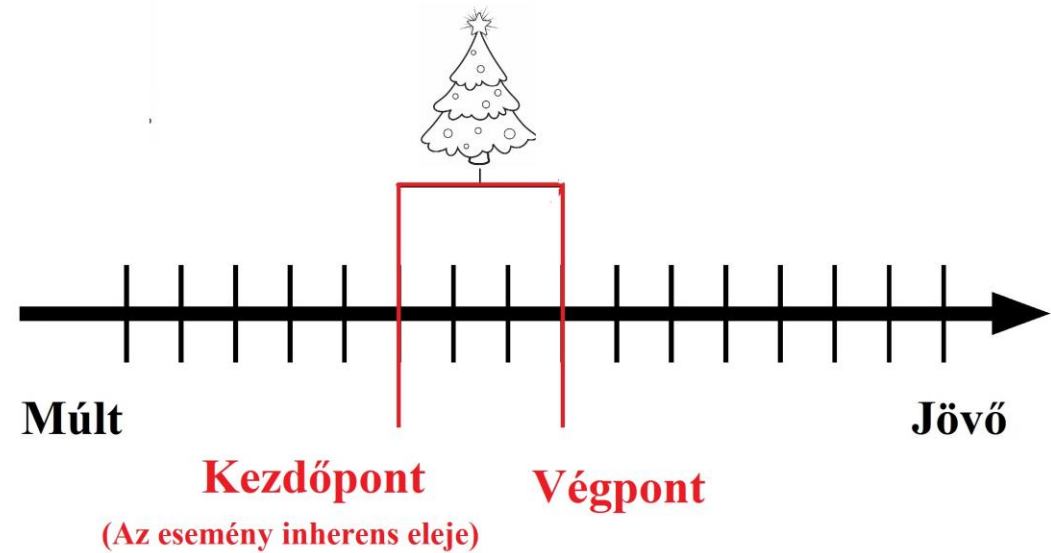
„VALÓDI” REFERENCIAKERET

Tér

A labda a bicikli előtt van.

Idő

Mikulás karácsony előtt van.

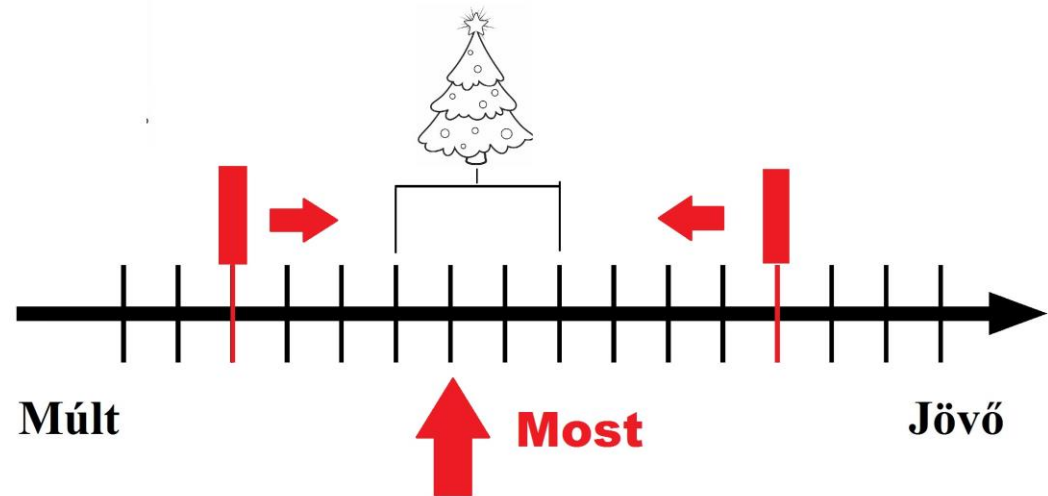
„RELATÍV:TÜKRÖZÖTT” REFERENCIAKERET

Tér

A labda a bicikli előtt van.

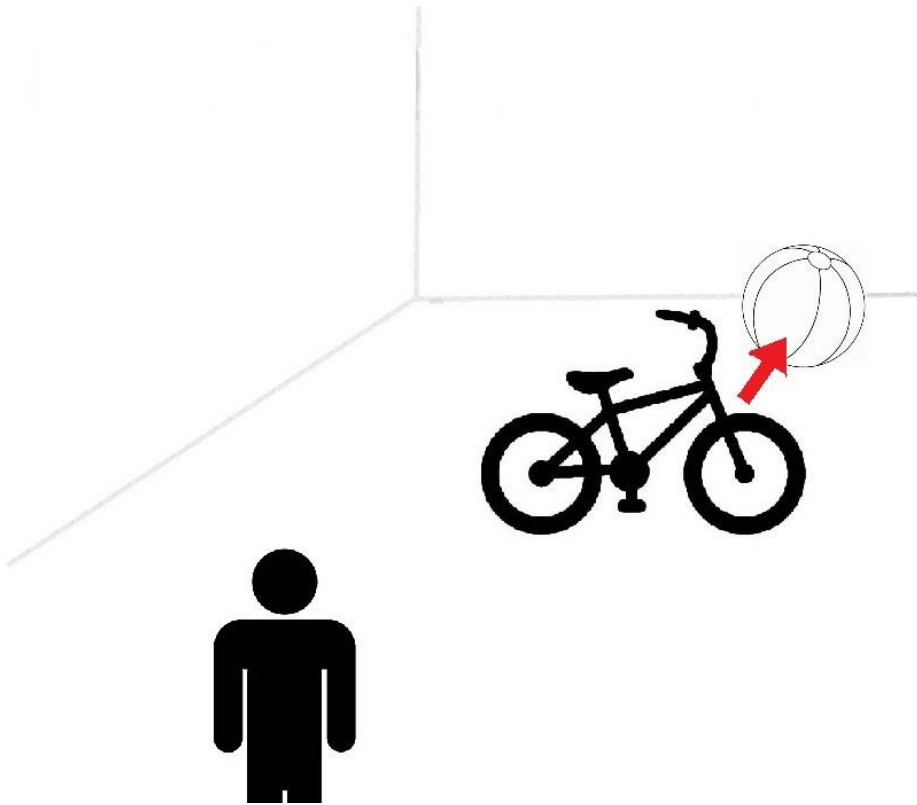
Idő

*~A Mikulás és a Szilveszter előre (közel) van.
(Bantu, Ewe, Igbo; Traugott, 1978)*

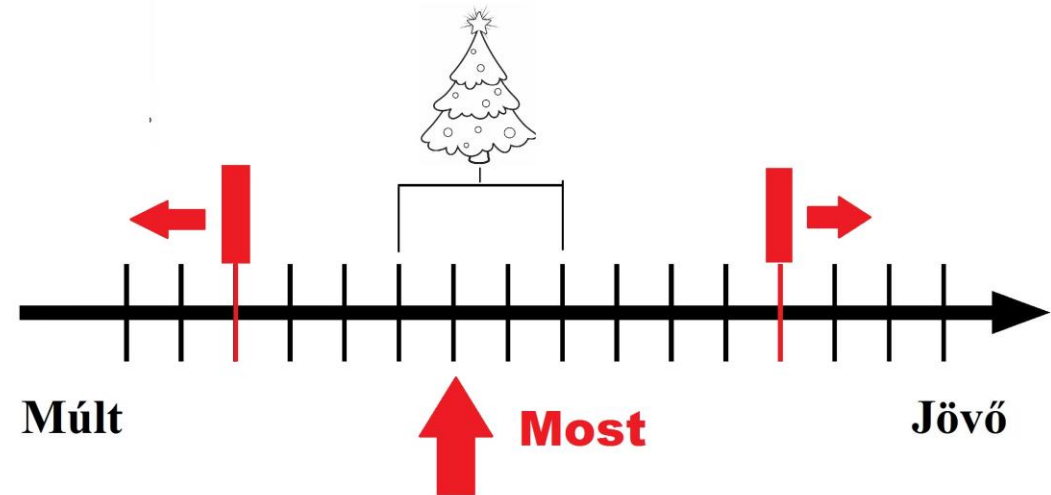
„RELATÍV: „ÁTÜLTETETT” REFERENCIAKERET

Tér

A labda a bicikli előtt van.

Idő

*~Húsvét és Mindenszentek előre (távol) van.
(Bantu, Ewe, Igbo; Traugott, 1978)*

ÖSSZEFÜGGÉS A KÉT TARTOMÁNY KÖZÖTT

Bender et al. (2012, Table 3): A dinamikus *Előre* két iránya a következőképpen értelmezhető a két tartomány párhuzamában:

Előremozgatás	Közelebb	Távolabb
Tér	megfigyelő felé (Tükröző RK)	megfigyelőtől el (Átültetett RK)
Idő	múltba mozog (Valódi)	jövőbe mozog (Abszolút)

2. MIT TUDUNK EDDIG?

REFERENCIAKERET VÁLASZTÁSA

„Next Wednesday’s meeting has been moved forward 2 days. What day is the meeting now? „

50% péntek – 50% hétfő

Boroditsky (2000): - Téri előfeszítés
befolyásol

Szamarasz (2006): Vonatmegálló
kísérlet - óraátállítás

- Magyarban is van befolyása a téri
előfeszítésnek (?)

Bender et al. (2012)

- Angolban valóban kétértelmű

Malomkísérlet:

- ⊘ téri hatás az időre

- Kísérleti metodika okozta

(képek használata, óra számlap)

3. MI A KUTATÁSI KÉRDÉS?

KUTATÁS ALAPKÉRDÉSEI

A magyar nyelv milyen referenciakeretet preferál tér és idő kifejezésére?

A térben és időben alkalmazott referenciakeretek mutatnak-e egymásra gyakorolt hatást? (Tér elsődlegessége az idő fogalmához képest)

- Bender et al. (2012) Vs. Boroditsky (2000, 2009)

Befolyásolja-e a mondatban megjelenő **ige** a referenciakeret megválasztását?

- lásd: angol *move*

KIINDULÓ PONTOK

- Az időbeli események függetlenítése a tértől: általános eseményleírások használata
- Move: „Iránytalan” – ige szerepének vizsgálata, azaz olyan igéket keresni a magyarban, amelyek szintén iránytalanok (helyez, tesz, rak), illetve amelyek inherens iránnyal rendelkeznek (visz, tol, hoz)
- Térbeli feladat: Az objektumok nem rendelkeznek inherens „eleje”-vel. <- mozgatus irányát ne befolyásolja

4. HOGYAN GYŰJTÖTTEM ADATOKAT?

KÉRDŐÍV

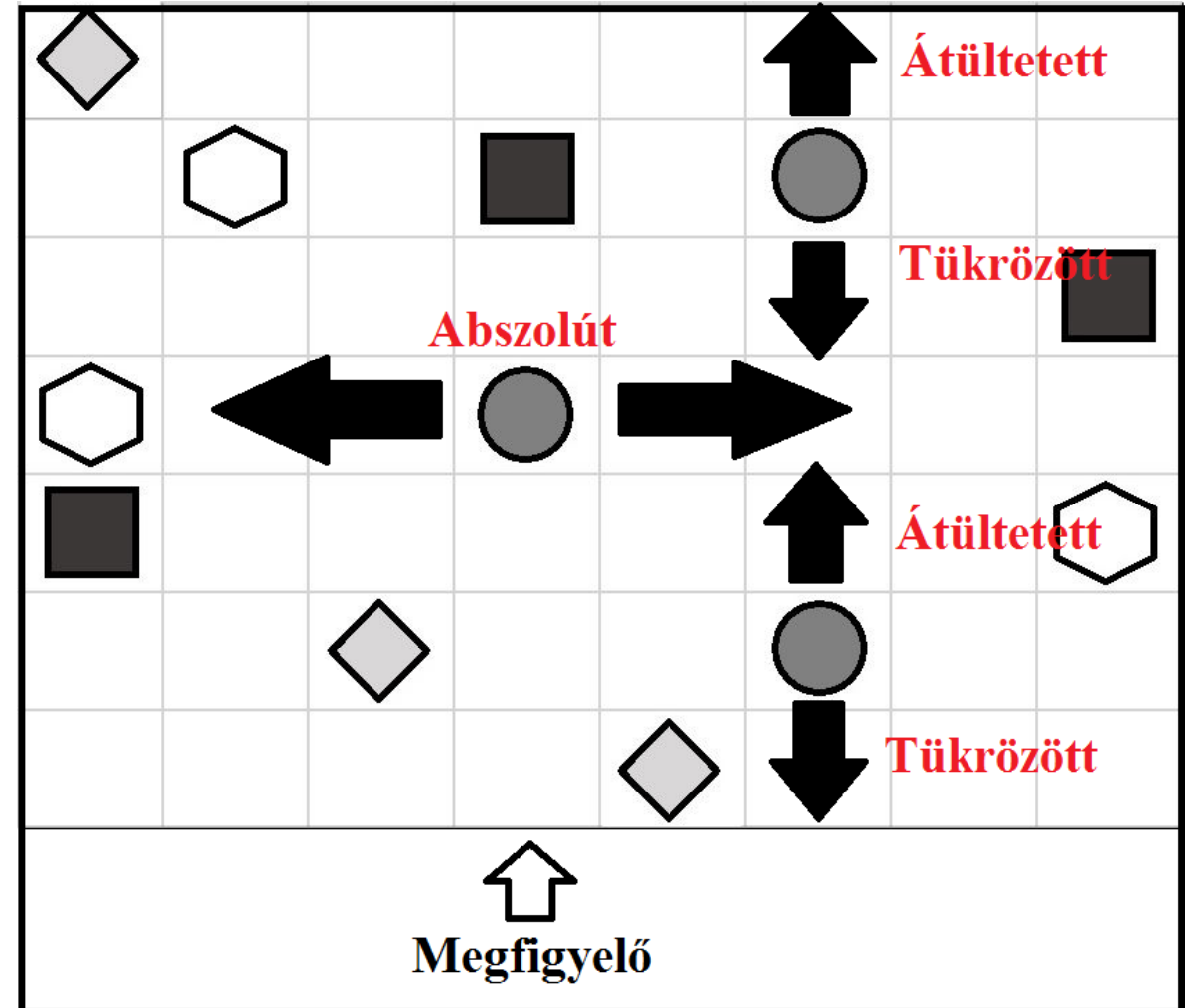
- Papíralapú kérdőív: 120 felnőtt magyar anyanyelvi beszélő
- térbeli teszt – időbeli teszt (sorrend fele-fele arányban cserélve)
- mindkét tesztben 6 ige + előre (rak, tesz, helyez; visz, tol, hoz)

TÉRFELADAT

„Az elülső kört [tedd] egy mezővel előre.”

26 mondat – 12 célmondat
(egyszerre 14 – 6)

IDŐFELADAT

21 mondat – 12 célmondat

(12 mondat – 3 célmondat egyszerre)

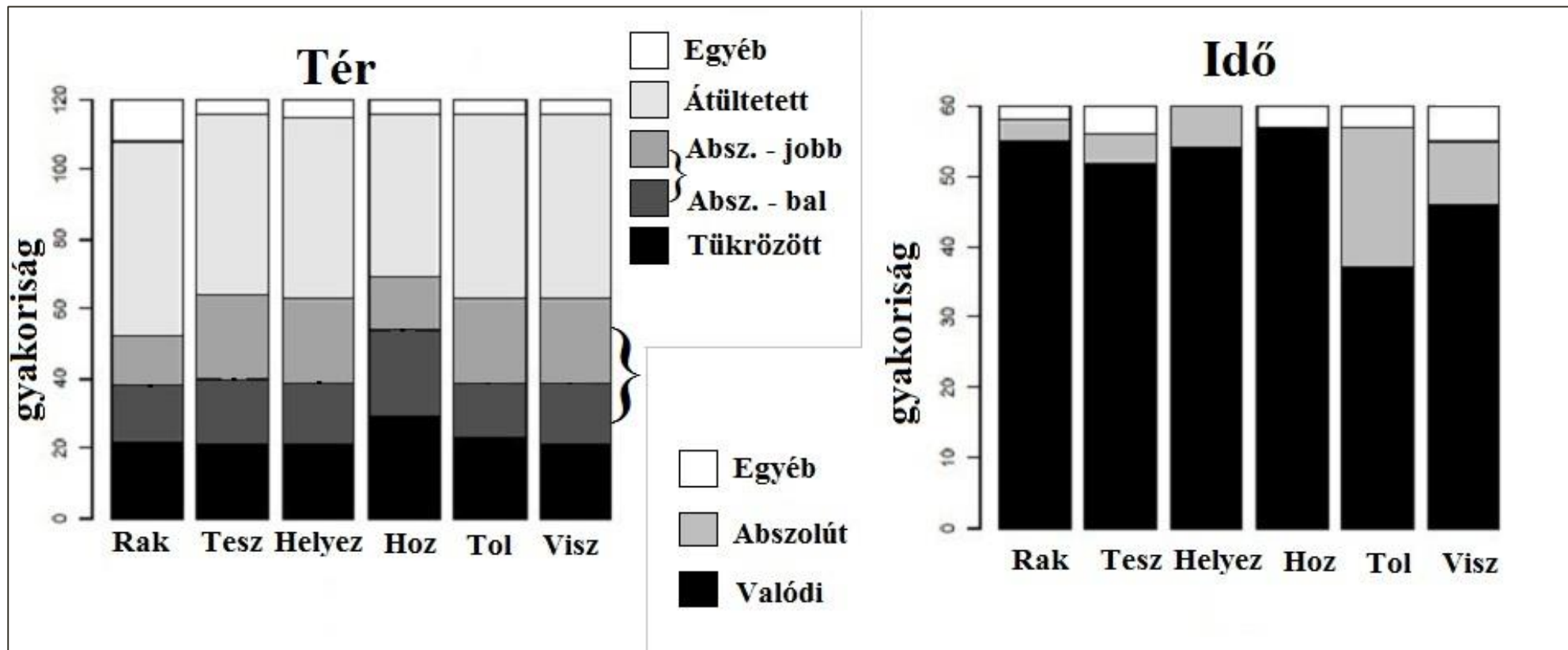
Év elején a 11. c osztály órarendjét módosították, a hétfői testnevelés órát a harmadik óráról [előretették] 2 órával. Melyik órában lesz?

1. órában – valódi RK
(múlt~közelebb)

5. órában – abszolút RK
(jövő~távolabb)

5. MILYEN EREDMÉNYEKET KAPTAM?

EREDMÉNYEK: PREFERENCIA & IGÉK

EREDMÉNYEK: PREFERENCIA & IGÉK

<u>TÉR</u>		<u>IDŐ</u>	
tükrözött	137 (19)	valódi	301 (84)
abszolút – balra	112 (15)	abszolút	42 (12)
abszolút – jobbra	125 (17)	Egyéb	17 (4)
átültetett	313 (43)	<p>Valódi RK preferált Eseménytől múlt irányába Ige befolyása: Tol – jövő pl.: rak X tol $\chi^2(2) = 16.287$ $p < 0.001$ ***</p>	
Egyéb	33 (4)		
<p>átültetett RK preferált Megfigyelőtől távolodva megjelenik az abszolút RK is (balra-jobbra mozgatás) Az igének nincs számottevő hatása</p>			

EREDMÉNYEK: PREFERENCIA

Előremozgatás	Közelebb	Távolabb
Tér	megfigyelő felé (Tükröző RK)	megfigyelőtől el (Átültetett RK)
Idő	múltba mozog (Valódi)	jövőbe mozog (Abszolút)

EREDMÉNYEK: TÉRI HATÁS

Tér > Idő vs. Idő > Tér

A feladatok sorrendjének nincs hatása: Sorrend X preferencia mértéke:

Tér: $\chi^2(1) = 1.31$, $p = 0.253$ (n.s.)

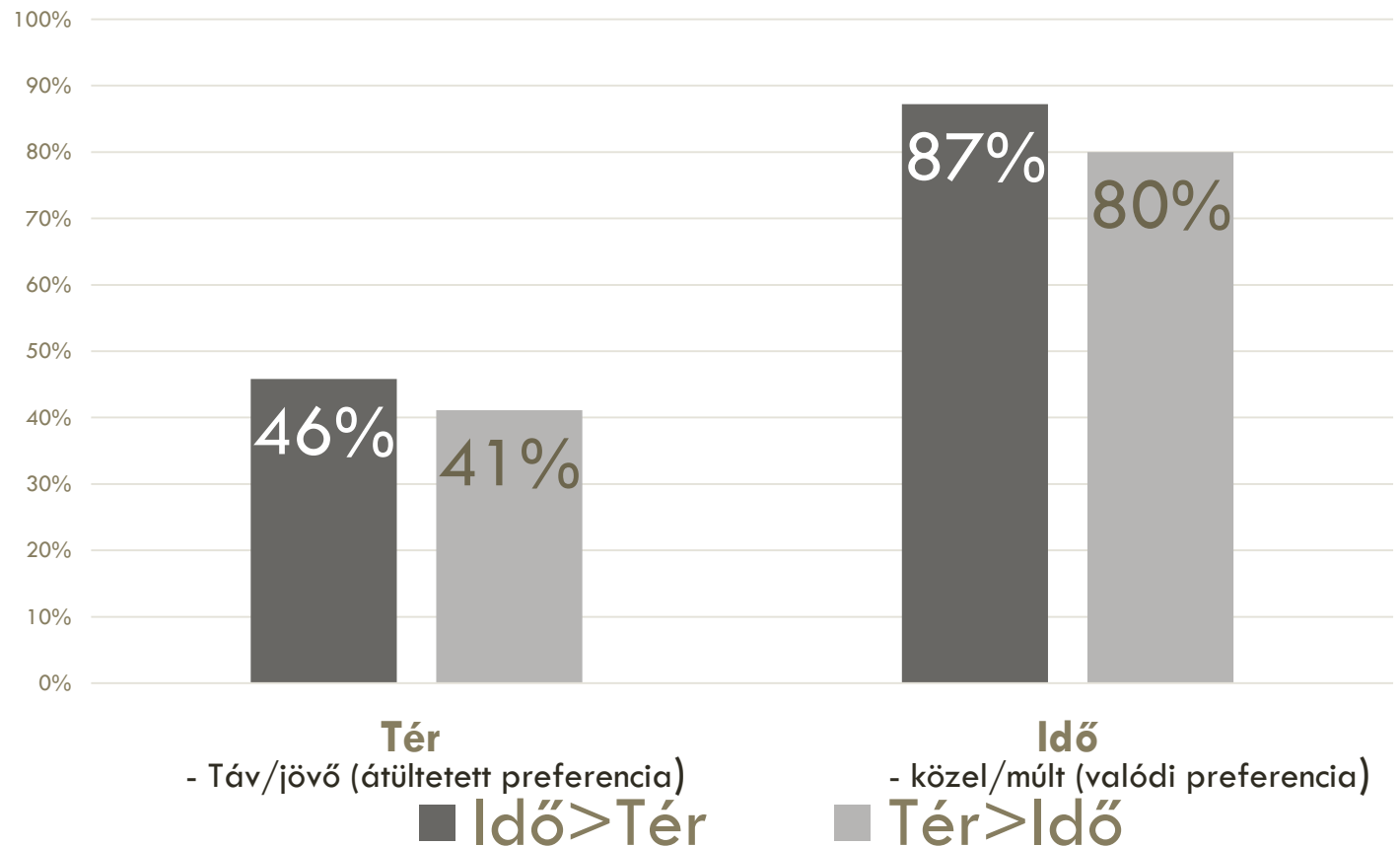
Idő: $\chi^2(1) = 0.33$, $p = 0.5683$ (n.s.)

60/18 fő: csak téri távolító preferencia

-> idői közelítő pref.

18/5 főnél jelenik meg a távolítás, de nem preferált.

Fogalmi tartományok egymásra hatása

+1: HOVA ILLESZTHETŐ BE A MAGYAR?

Tartomány	Nyelv				
	Német	Amerikai angol	Kínai	Tongai	Magyar
Tér	Tükröző	Tükröző	Átültetett	Átültetett	Átültetett
Idő	Valódi	Valódi/ Abszolút	Valódi	nincs egyértelmű pref.	Valódi

6. MIT TUDTUNK MEG?

TEHÁT:

Az tér és idő referenciakereteinek preferáltsága nem konzisztens a magyarban

- Tér: Átültetett – megfigyelőtől távolodik
- Idő: Valódi – múlt felé közeledik

~kínai (Bender et al. 2010)

- Az ige jelentésének csak az időbeli feladatban van hatása
- A térnek nincs hatása az időbeli válaszadásra, az csak a kísérleti kontextus hatása lehetett. (és időnek sem a térre...)

(Boroditsky (2000, 2009) ; Bender et al. (2012))

FŐBB IRODALOM

- Andrea Bender – Annelie Rothe-Wulf – Lisa Hüther – Sieghard Beller 2012. Moving forward in space and time: How strong is the conceptual link between spatial and temporal frames of reference? In: *Frontiers in Psychology*, 3: 486. <http://journal.frontiersin.org/article/10.3389/fpsyg.2012.00486/full> (2016.03.22.)
- Bender, A., Beller, S., and Bennardo, G.(2010. Temporal frames of reference: conceptual analysis and empirical evidence from German, English, Mandarin Chinese, and Tongan. *J. Cogn. Cult.* 10, 283–307.
- Boroditsky, L. 2000. Metaphoric structuring: understanding time through spatial metaphors. *Cognition* 75, 1–28.
- Boroditsky, L. 2009. How does our language shape the way we think?. In: Brockman, M (ed.): *What's Next?- Dispatches on the Future Science*, Vintage books original, 116-119.
- Levinson, S. C. 2003. *Space in Language and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Núñez, R. E., and Sweetser, E. (2006). With the future behind them: convergent evidence from Aymara language and gesture in the crosslinguistic comparison of spatial construals of time. *Cogn. Sci.* 30, 401–450

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

LingDok 2016

2016. December 1.

Harmati-Pap Veronika

OTKA 108951

MTA Fialal Kutatói Ösztöndíj